

HET WOORD VAN DE WEEK

19e jaargang nr. 11

13 maart 1966

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 5,50 per jaar
buitenland f 7,— per jaar
voor België f 6,—
losse nummers f 0,30
verschijnt wekelijks

Prof. dr. F. Zernike (1888-1966)

Professor Zernike, die in onze kring bekendheid genoot door zijn lidmaatschap van de Raad van Advies van het Humanistisch Verbond en van het comité van aanbeveling voor onze actie om eigen zendtijd te verkrijgen, is op donderdag 10 maart 1966 overleden.

Met hem is een briljant man heengegaan, die alom bekendheid genoot door zijn natuurkundige studies. Van 1920—1958 was hij hoogleraar in de mathematische fysica en theoretische mechanica aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Wereldfaam verwierf hij evenwel met zijn uitvinding van de fasecontrastmicroscop.

Gebruikmakend van het golfkarakter van het licht ontwikkelde Zernike een methode, die voor het medische en biologische onderzoek van levende organismen van het grootste belang bleek te zijn. Omdat de stof ondoorzichtig is en het contrast ontbreekt kan een levende cel niet onder een gewone microscoop worden onderzocht.

Voor Zernike zijn ontdekking deed was de enige

mogelijkheid tot onderzoek om kleurstoffen te laten inwerken op de objecten. Maar deze kleur-ring doodt of beschadigt het organisme.

De fasecontrastmethode stelde de onderzoekers in staat ongekleurde levende organismen duidelijk waar te nemen en de levensprocessen te filmen. Op die manier kon voor het eerst het celdelingsproces zichtbaar worden gemaakt.

Hij deed zijn uitvinding voor de oorlog, in 1932. Na de oorlog werd zijn methode door geleerden over de hele wereld uitgewerkt. Vele eerbewijzen vielen Zernike ten deel. In 1953 werden zijn verdiensten bekroond met de Nobelprijs. Na zijn emeritaat vestigde hij zich metterwoon in Naarden.

Onze deelneming gaat uit naar zijn nabestaanden. Mogen zij zich gesterkt weten door de zekerheid, dat de herinnering aan zijn persoon en zijn werk onvergankelijk zijn.

Geheel in overeenstemming met zijn aard werd hij, die een bescheiden geleerde van groot formaat was, in stilte ter aarde besteld.

Uit humanistisch oogpunt

Het feest is geweest. Ministers en burgemeesters, commissarissen en commandanten, koks en bloemisten, lakeien en koetsiers, provo's en politieagenten kunnen weer rustig slapen. En het bruidspaar, naar wij hopen, ook — waar het dan ook mag zijn. Een paar weken lang draaien er nog kleurenfilms in bioscopen, een half uur hier, een halve minuut in midden-Afrika of Zuid-Amerika; en in Rusland of China waarschijnlijk helemaal niet. En hiermee is het feest dan tot z'n relatieve proporties teruggebracht.

Het huwelijk, zo zegt men diepzinnig, is de grondslag van de maatschappij. Dat zal wel waar zijn, en zeker in biologische zin. Maar juist in dat opzicht is het een dagelijks, om niet te zeggen alledaags verschijnsel. Het is er net zo mee gesteld als met geboorte en dood. Ieder uur van iedere dag worden er over heel de wereld duizenden kinderen geboren; ieder uur van iedere dag gaan er over heel de wereld duizen-

den mensen dood. Het is nauwelijks mogelijk iets gewoners te bedenken. Maar voor iedere mens afzonderlijk is het hoogst óngewoon: men wordt immers maar eens geboren, men sterft maar eens, en wie hier te lande trouwt, heeft het voornemen dat niet nog eens te doen. Het is deze wonderlijke combinatie van uniek en alledaags, van persoonlijk en algemeen, die karak-

personalia

Prof. Dr. GARMT STUIVELING. Geboren in 1907. Volgde de H.B.S. te Groningen, daarna staatsexamen. Studeerde aan de Universiteit van Groningen, deed doctoraal examen in 1932 en promoveerde in 1934. Sinds 1935 leraar te Hilversum; sinds 1951 hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam. Hoofdbestuurslid van het Humanistisch Verbond sinds de oprichting.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 13 maart 1966

teristiek is voor geboorte, huwelijk en overlijden. Maar zowel het uiterst persoonlijke ervan, als het alledaagse, zou ertoe kunnen leiden, er zo min mogelijk drukte van te maken. Geluk en verdriet zijn nauwelijks deelbaar, en zeker niet buiten een uiterst kleine kring van intieme familieleden en vrienden. Een begrafenis of een crematie in alle stilte is mij sympathieker dan de georganiseerde staatsie waarmee Churchill naar zijn laatste rustplaats is gebracht. Want voor de dood zijn allen gelijk: die wijze les van de middeleeuwse dodendansen is nog altijd actueel, al wordt ze maar zelden meer verstaan. En waarom zouden wij er niet bij zeggen, dat ook voor de liefde allen gelijk zijn? Juist nu in vorstelijke kringen het politieke of dynastieke huwelijk uit de mode raakt, en men z'n dochters niet meer hanteert als willoze pionnen op het schaakbord van de macht, krijgt ook een koninklijke bruid een menselijk karakter. Wie maar iets afweet van de geschiedenis, wie bijv. weet hoe Marie Antoinette als bruid naar koning Lodewijk XVI kwam, of Marie Louise als bruid naar Napoleon, of Anna Paulowna in 1816 als bruid naar onze koning Willem II, kan enigmatische begrippen welk een afstand er in anderhalve eeuw is afgelegd. En juist omdat een vorstelijke bruiloft eeuwenlang niets persoonlijks had, niets menselijks bijna, behalve dan de helaas ook heel menselijke politieke speculaties van eierzuchtige vaders of nog eierzuchtiger ministers, kon men er zoveel openbaar vertoon van maken. Intieme gevoelens waren er immers toch niet bij.

En dat is dan meteen het tweede hachelijke punt van wat wij de laatste week hebben beleefd. Er is niet enkel — zoals bij elk huwelijk — de tegenstrijdige factor van het persoonlijke en het algemene, er is in dit geval ook de even tegenstrijdige factor van het vorstelijke en het burgerlijke. Het constitutionele koningschap in een land als het onze, dat van oudsher een koopmansrepubliek is geweest, heeft twee aanzichten. Op zijn onovertreffbaar spitse manier heeft Conrad Busken Huet het honderd jaar geleden al geconstateerd: „Men moge het beklagen of er in roemen, Nederland is feitelijk sedert 1848 eene democratische republiek met een vorst uit het Huis van Oranje tot erfelijke voorzitter. Onze koning is een koning bij de gratie Gods, doch in geen anderen zin dan waarin ook 's konings kleedermaker aan de goddelijke genade het aanzijn dankt.”* Dit mag dan de predikanten van de Westerkerk wat ketters in de oren klinken, de waarheid ervan is niet afhankelijk van hún instemming. Maar juist omdat de monarchie hier een soort erfelijk presidentschap is, vergt men van de dragers het onmogelijke. Zij moeten tegelijk vorstelijk zijn en eenvoudig; zij moeten de volksverbeelding de illusie geven van iets buitengewoons en tege-

lijk terwille van de volkscritiek dit buitengewone voortdurend verloochenen door een buitengewone gewooneheid. Gedragen zij zich overeenkomstig hun afstamming, hun waardigheid, hun titel, dan wordt ons aller gelijkheidsbesef rebels vanwege zoveel trots, machtswaan, autoritair gedrag, om niet te zeggen onconstitutioneel optreden; en als ze net zo alledaags, onnozel en huisbakken doen als wij allemaal, dan rijst eerst recht de hachelijke vraag op welke grond zij meer gezag uitoefenen dan bijvoorbeeld Jansen, of Tilanus? Dit probleem is onoplosbaar; want velen van ons *willen* het sprookje — waaraan anders danken de abjecte „damesbladen” hun succes? — wij *willen* het sprookje van De Gouden Koets, van Prinsen met voortijdige Groot- en andere kruisen, van lakeien in operettecostuums, hofdames in sleepjurken, van kapsels met diademen, en soepborden met een kroontje. Maar tegelijk willen wij het sprookje *niet*, tegelijk zijn we moderne mensen van de twintigste eeuw, nuchter, zakelijk, technisch, meer gewend aan zoveel paardekrachten dan aan de kracht van één paard, meer bekend met rokken boven de knie dan onder de enkel, meer gesteld op de wat slobberige vrijetijdskleding, dan op witte spanbroeken, rode fraks en napoleonkeske steken. Dit probleem, dit contrast is onoplosbaar, het leidt altijd weer tot afschuwelijke halfslachtigheden, tot verkleedpartijen die noch vorstelijk, noch algemeen-menselijk zijn, niet grandioos genoeg om onze bewondering af te dwingen, niet eenvoudig genoeg om tot vereenzelviging te leiden. Wil men werkelijk aan dit dilemma ontkomen, dan moet men wél weten dat er geen weg terug bestaat; dan moet men de volle consequentie aanvaarden van het feit dat de Gouden Koets pijnlijk zinloos is buiten Den Haag en buiten de derde dinsdag van september; en hoogstwaarschijnlijk in Den Haag en op die derde dinsdag óók.

Maar de tweeslachtigheid van de publieke verwachting ten aanzien van vorstelijke personages wordt nog veel problematischer door de moderne publiciteitsmedia. Bestemd om het nieuws te verspreiden, zijn ze sinds lang ontaard tot middelen om nieuws te maken. Van een objectief beeld van de gebeurtenissen is eenvoudig geen sprake meer, en dat niet enkel doordat de verslaggevers daartoe niet bereid zijn. Even gemakkelijk als triest immers is de tegenstelling tussen de weergave door de nederlandse televisie en de vele verslagen in de buitenlandse pers. In vakkringen van historici is het sinds lang bekend dat ook de betrouwbaarste archiefstukken uit het verleden vaak liegen. Eenzelfde gebeurtenis wordt uitvoerige en bewonderend beschreven door toegewijde aanhangers of betaalde dienaren van de desbetreffende machthebber, en kort en kritisch door diens tegenstanders of slachtoffers. Er is geen waarneming zonder interpretatie, en daarin speelt de eigen geest altijd mee. Het zou dus niets

* De Gids 1865, deel I, blz. 63.

HUMANISTISCHE CORRESPONDENTIEKRING VOOR HUWELIJKSCONTACTEN
opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van
contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 30 ct. aan postzegels insluiten. (adv.)

bijzonders zijn, indien ook nu de politieke gezindheid van de binnen- en buitenlandse kranten zich had weerspiegeld in hun berichtgeving. Maar dat is nauwelijks het geval. Overal wordt jacht gemaakt op de rel, niet omdat die belangrijker is dan de bruiloft, maar omdat die pikanter is, als nieuws. Want al mag een vorstelijke bruiloft ook op zichzelf geen alledaags verschijnsel meer zijn, een vorstelijke bruiloft met rookbommen als confetti is toch eerst recht iets bijzonders, en dat komt dus overduidelijk in de krant, terwijl de televisie, omgekeerd, haar uiterste best doet om het weg te retoucheren. Toch is dit alles, hoe opmerkelijk ook, niet wat ik bedoel als ik spreek over de problematische tweeslachtigheid van de moderne publiciteitsmedia. En de vertekening van de objectiviteit zit niet enkel in de keuze die de verantwoordelijke journalist of regisseur maakt uit de hem ten dienste staande gegevens. Die vertekening begint al veel eerder en houdt ten nauwste verband met de aard van het medium zelf. In de natuurwetenschappen zegt men dat sommige situaties niet waarneembaar zijn omdat de waarneming zelf het gedrag van het waargenomen verandert. Dat is dan in het uiterst kleine precies zo als het met de menselijke gedragingen is. Ten eerste kan men geen juichen-de volksmassa's op de t.v. brengen als die massa's juist zijn thuisgebleven om naar de juichen-de massa's op de t.v. te zien. Maar een tweede punt is nog heel wat belangrijker. Het feit zelf van te weten dat men waargenomen wordt, gefotografeerd, gefilmd, geteeveed wordt, betekent onvermijdelijk een verandering in ieders houding en mimiek. De rare houten gezichten op allerlei portretten zijn echt geen aanstellerij, maar een blijk van het algemeen menselijk onvermogen om in onnatuurlijke omstandigheden natuurlijk te zijn. Zodra we ons beken voelen, zijn we niet meer onszelf, we spelen onszelf. Zo gaat het ook bij de televisie: bedoeld als directe weergave van een gebeurende werkelijkheid, is het maar al te duidelijk het beeld van een opgevoerde vertoning. Het publiek wenst en verwacht: een jonge vrouw, een glimlachende prinses, een stralende bruid. Maar wat het publiek te zien krijgt, is: een matig begaafde actrice in een te moeilijke rol, bij voortduring zich pijnlijk bewust van de verplichting om in zoveel miljoen huiskamers een

BEVRIJDEND HUMANISME

door H. Lips

U kunt deze pocket tegen de prijs van f 3,90 bestellen bij het Humanistisch Verbond, Postbus 114 - Oudegracht 152 te Utrecht - Giro 30.49.60.

Reserveer

19 mei a.s. (Hemelvaartsdag) voor

LANDDAG IN LAREN

Nadere mededelingen volgen nog

in het Woord van de Week van

2 mei a.s.

goede indruk te maken, en nooit ontspannen genoeg om ook maar eens tegen zo'n loerend toestel de tong uit te steken en hardop een hartiger woord te zeggen dan in prinsesselijke mond oirbaar wordt geacht. Voor wie ogen had om te zien, was deze gevangenschap heel wat erger dan alle rookbommen bij elkaar.

Het feest is voorbij. Maar niet voorbij is de vraag, of mensen mensen dit mogen aandoen. Niet voorbij is de vraag, of de menselijke waardigheid zich ook maar enigszins heeft kunnen handhaven tussen de tirannieke eisen van een prehistorisch protocol en de niet minder tirannieke eisen van de modernste massamedia. Niet voorbij is de vraag naar de zin van dit alles, de vraag naar de rangorde van onze waarden, de vraag naar de tradities waarin ze zijn opgenomen. Wie garandeert ons, dat we niet reeds een aantal zinrijke tradities zijn kwijtgeraakt door de „goden dezer eeuw”, en dat, omgekeerd, we niet angstvallig tradities in stand houden die zo lek zijn als een mandje, zo leeg als een grote trom? De werkelijkheid laat niet met zich spotten, en wie er zich te lang tegen verzet, moet soms op één concilie trachten de achterstand van eeuwen in te lopen. Vandaar de menselijke plicht om telkens opnieuw de vormen te toetsen aan de inhoud, de woorden aan de daden en radicaal af te wijzen datgene wat alleen maar schijn is zonder zijn.

Men hoeft niet bang te zijn dat er dan weinig over blijft: want de mens zelf, als bron van het menselijke, is onuitputtelijk, en onuitputtelijk ook de mensheid in het vernieuwen van haar levensvormen.

GARMT STUIVELING

HET HUMANISME IN DE MODERNE WERELD

(lezingen op het 16e congres door prof. dr. ir. J. P. Mazure en dr. H. Bomger, ingeleid door prof. dr. J. P. van Praag)

Te bestellen door storting of overschrijving op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond — Utrecht.

PRIJS f 0,85

§ 4. Het gaat de menselijke rede zozeer te boven om in de wereld werkelijk exakte verbanden te leggen en om van het bekende uitgaande konklusies te trekken over het onbekende, dat Socrates van mening was niets te weten, behalve dan dat hij niets wist. Bovendien betoogde de zeer wijze Salomo dat alle dingen moeilijk zijn en onuitspreekbaar, en nog een andere begenadigde denker zei dat de wijsheid en de plaats van de ware kennis voor de ogen van alle levenden verborgen is.

Indien dit nu zo is, — en we vinden zelfs bij de zeer diepzinnige Aristoteles de verzekering, dat ons bij de van nature helderste dingen nog een zelfde moeilijkheid overkomt als de nachtuil die in de zon probeert te kijken — dan moeten we, wil ons streven niet vergeefs zijn, werkelijk wensen te weten dat we niets weten. Als we dit inderdaad volledig proberen te bereiken, dan bereiken we de bewuste onwetendheid („docta ignorantia”).

Want de meest gestudeerde man komt geen stap verder in de wetenschap als hij niet het meest bewust is van die onwetendheid die eraan eigen is. En hij zal des te geleerder zijn, naarmate hij meer van zichzelf bewust is, dat hij niets weet. Tot dat doel heb ik de moeite genomen over die bewuste onwetendheid het een en ander te schrijven.

§ 9. Omdat het op zichzelf duidelijk is, dat het eindige en het oneindige in geen verhouding tot elkaar staan, daarom is het ook zonneklaar, dat men niet tot het absoluut-grootste kan komen, wanneer men een bepaalde grootheid overschrijdt — omdat de grootheid zelf nu eenmaal nog eindig is. Dat werkelijk absoluut-

grootste moet het oneindige zijn. Als er immers een willekeurig iets gegeven is, dat zelf niet het absoluut-grootste is, dan is vanzelfsprekend altijd iets groters mogelijk. En omdat we een relatieve gelijkheid tussen de dingen onderling vinden, zodat het ene meer lijkt op het andere (met betrekking tot overeenkomst of verschil in wezen, plaats, relatie of tijd), is het duidelijk, dat onmogelijk twee of meer dingen zo op elkaar lijken of aan elkaar gelijk zijn, dat ze toch niet ten opzichte van het oneindige steeds meer elkaar zouden kunnen naderen. Zo zullen er altijd verschillen blijven tussen dat waarmee men meet en dat wat gemeten wordt.

§ 10. Zo kan het eindige verstand de waarheid niet in een exakt beeld vatten. De waarheid is immers niet iets dat meer of minder kan worden, maar bestaat in iets ondeelbaars. Wat zelf niet de waarheid is, kan deze ook niet exakt afmeten, zoals bijvoorbeeld alles wat niet-cirkel is, de cirkel (ook iets ondeelbaars) niet kan afmeten.

Het verstand, dat zelf niet de waarheid is, begrijpt nooit de waarheid zo exakt, dat het ten opzichte van het oneindige deze niet steeds exakter zou kunnen begrijpen. Het is met de verhouding tot de waarheid als met de verhouding van een veelhoek tot een cirkel: de veelhoek wordt, naarmate men het aantal hoeken ervan vergroot, meer gelijk aan de cirkel, maar kan nooit eraan gelijkgemaakt worden, ook niet als men het aantal hoeken oneindig zou vermeerderen, tenzij... de veelhoek plaats maakt voor een cirkel.

(Vert. vD.)

lezingen voor de radio

Maandag 21 maart AVRO 16.15 uur:

A. SAALBORN: „Het absurde en de humanist”.

Zondag 27 maart VARA 9.45 uur:

LIBBE VAN DER WAL: „Waar maak je je druk over”.

Zondag 3 april VARA 9.45 uur:

Mevr. A. A. BRUIJN-VAN LEEUWEN: „Iedere dag opnieuw”.

Zondag 10 april VARA 9.45 uur:

P. N. KRUIJSWIJK: „Feest en werkelijkheid”.

Zondag 17 april VARA 9.45 uur:

A. KATAN: „Geen geloof en dus geen kracht?”